

ОЦІНКА СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ З ВРАХУВАННЯМ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИЗИКУ

В.М.Глібчук

*Інститут менеджменту та економіки „Галицька академія”,
76006, м. Івано-Франківськ, вул. Вовчинецька, 227, тел./факс (0342) 715159,
E-mail: i t e @ i t e . i f . u a*

Проанализированы основные тенденции развития машиностроительного комплекса Украины и проблемы его функционирования, а также разработаны предложения и рекомендации, которые касаются расширения объёмов и усовершенствования структуры инвестиционных ресурсов в этот сектор экономики, путём уменьшения факторов инвестиционного риска.

The article analysis base of tendency development machine-building complex of Ukraine and problems it functions, and also works out proposals and recommendations for extension and improves structure of investment resource in this sector of economic, on the way decrease influence factors of investment risk.

I. Вступ. Трансформаційний період розвитку економіки України негативно позначився на багатьох галузях промисловості, в тому числі і на машинобудівній. Більшість вітчизняних машинобудівних підприємств виявилися просто не в змозі швидко адаптуватися до системи ринкових відносин і зазнали тривалої руйнівної кризи, реформування відносин власності, структурних деформацій. В промисловому виробництві значно скоротилася частка машинобудівної продукції, знизилася її конкурентоспроможність, що в значній мірі пов'язано з високим рівнем старіння основних фондів та низькими темпами реалізації інноваційних розробок.

Проблема підвищення конкурентних можливостей машинобудівних підприємств є досить складною. Адже щоб скласти рівноцінну конкуренцію провідним зарубіжним компаніям необхідно вийти на відповідний рівень розвитку машинобудівної галузі, а це неможливо зробити без відповідних інвестицій. Успіх перетворень буде залежати від інтенсивності і результативності інвестиційних процесів.

На сьогоднішній день головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал в промисловості країни є власні кошти підприємств, в той час як об'єм іноземних інвестицій є незначним. Це пов'язано з недосконалістю українського законодавства, тому першочергове завдання яке стоїть перед державою – внести нову ідеологію у відносини з інвестором з метою зниження ризику їх вкладення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Пошукам вирішення проблем покращення стану розвитку машинобудівного комплексу України та зниження інвестиційних ризиків присвячено багато наукових праць вітчизняних учених, зокрема таких як Борщ Л.М. [1], Гайдис Л.М. [2], Данилишин Б.М. [3], Лепа М.М. [4], Скударь Г.М. [5], Федоренко В.Г. [6] та ін. Проте й досі не вистачає системних до-

сліджень, присвячених виробленню науково обґрунтованих рекомендацій щодо обґрунтування стратегічних цілей і пріоритетів подальшого розвитку машинобудівної галузі з використанням широкого спектра внутрішніх (власних) і зовнішніх (залучених) джерел інвестицій.

II Постановка задачі. Мета статті полягає в аналізі основних тенденцій розвитку машинобудівного комплексу та проблем його функціонування, а також розробці пропозицій і рекомендацій щодо розширення обсягу та вдосконалення структури інвестиційних ресурсів в цей сектор економіки шляхом зменшення впливу факторів інвестиційного ризику.

III Результати. Економіка України традиційно спирається на потужний фундамент вітчизняного машинобудівного комплексу, який охоплює сукупність спеціалізованих галузей, основною продукцією яких є машини та обладнання для всіх ланок господарства країни. Якісне машинобудування є матеріальною основою технічного переозброєння всієї економіки України.

Машинобудування виникло в Україні у першій половині XIX ст. з появою машинобудівного комбінату на Чернігівщині. А вже в 1913 році на українській території вироблялось 25 % продукції машинобудування всієї Російської імперії.

На даний час найбільша кількість машинобудівних підприємств в Україні розміщена в областях, які є виробниками чорних металів, а саме Донецькій, Дніпропетровській, Луганській і Запорізькій. Багато підприємств розміщено в Київській, Харківській, Львівській, Одеській областях та м. Києві, де добре розвинута науково-дослідна база і є достатня кількість кваліфікованих кадрів.

Машинобудування – система взаємопов'язаних галузей, що виробляють машини і устаткування. Сучасне машинобудування об'єднує більше 70 галузей, підгалузей та виробництв, зокрема такі галузі, як енергетичне, верстато-

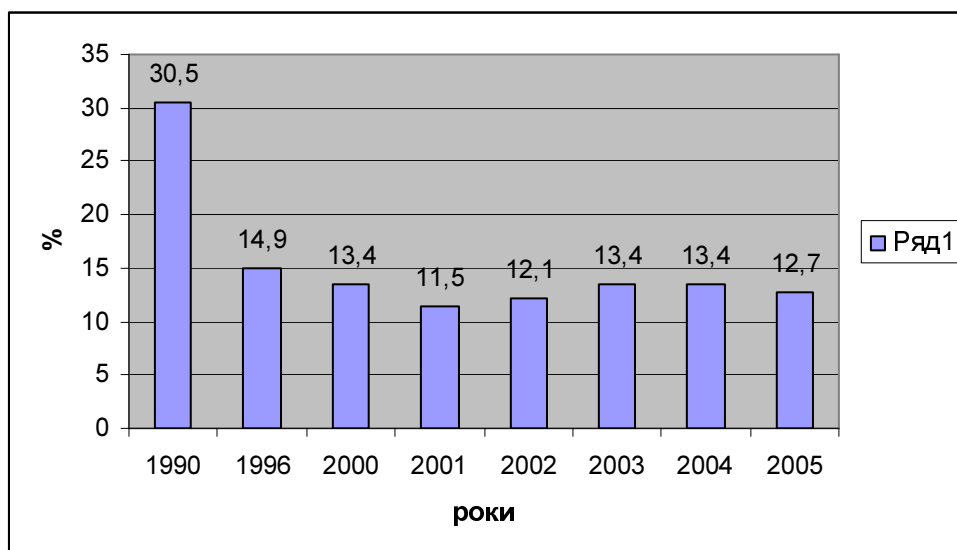

Рисунок 1 – Динаміка питомої ваги продукції машинобудування в загальному обсязі реалізованої продукції промисловості

будівне, транспортне, сільськогосподарське машинобудування, виробництво інструментів та приладів, технологічного обладнання для різних галузей промисловості (хімічної, харчової, легкої, поліграфічної, лісової, целюлозно-паперової, будівельної, гірничо-будівної тощо).

На основі особливостей розміщення виробництва і технологічних процесів галузі машинобудування класифікують так: важке, загальне, середнє машинобудування; виробництво точних механізмів, приладів та інструментів; виробництво металевих виробів і заготовок; ремонт машин і устаткування.

В Україні машинобудування представлене практично всіма галузями. Тоді як машинобудівний комплекс Львівської області включає в себе чотири основні напрямки:

1. Виробництво пасажирського транспорту (ЗАТ «Львівський завод комунального транспорту» (колишній ВАТ ЛАЗ), ВАТ «Укравтобуспром», ВАТ «Стрий-авто», ДП «Доброта-авто»).

2. Виробництво вантажопідіймальної техніки (ЗАТ «Львівський завод автотранспорту», ВАТ «Дрогобицький автокрановий завод», ВАТ «Автотранспортмаш»).

3. Виробництво сільськогосподарської техніки (ВАТ «Львівсьільмаш», ВАТ «Агромашпроект», ВАТ «Конвеєр»).

4. Виробництво нафтогазопромислового обладнання та бурового інструменту (ВАТ «Дрогобицький долотний завод», ВАТ «Дрогобицький машинобудівний завод», ВАТ «Бориславський експериментальний ливарно-механічний завод», ВАТ «Стрийський завод «Металіст», Львівський ВАТ «Експериментальний механічний завод», ВАТ «Металіст»).

В 1990 році машинобудівна галузь України в загальній структурі промисловості займала 30,5%. Однак з переходом країни до ринкових умов виникли кризові явища, які призвели до негативних тенденцій в усіх галузях промисловості, в тому числі і в машинобудівній. Динамі-

ка питомої ваги продукції машинобудівної галузі в загальному обсязі реалізованої продукції промисловості зображена на рис. 1 [7].

Як видно з рис. 1, частка машинобудівної галузі в структурі промисловості в 2005 р. склала всього 12,7%, що в 2,4 рази менше, ніж в 1990 р., що свідчить про суттєве зниження об'ємів виробництва. Це можна пояснити тим, що після довгого адміністративного керівництва економікою країни суб'єкти господарювання виявилися просто неготовими до різкого переходу до ринкових умов, а, отже, і постійного пошуку ринків збуту продукції та гострої конкуренції.

Згідно зі Звітом про глобальну конкурентоспроможність 2007-2008, який представив до уваги світової спільноти 31 жовтня 2007 року Всесвітній економічний форум (ВЕФ) Україна має дуже низькі рейтинги [8]. У звіті представлені два індекси, на основі яких складають рейтинг – глобальний індекс конкурентоспроможності бізнесу (GCI) та індекс конкурентоспроможності бізнесу (BCI). І в тому і іншому наша країна не виблискує – відповідно 73-тє та 81-ше місця, з оцінених 131 країн світу.

У ході підготовки звіту кожна з країн проходила оцінювання за такими параметрами, як якість інституцій, інфраструктура, макроекономічна стабільність, здоров'я і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів і послуг, ефективність ринку праці, розвиненість фінансового ринку, технологічний рівень, розмір ринку, конкурентоспроможність компаній і інноваційний потенціал.

Групу лідерів за індексом GCI представляють США, Швейцарія, Данія, Швеція, Німеччина, Фінляндія, Сінгапур, Японія, Великобританія і Нідерланди.

Другий розділ Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2007-2008 являє собою детальне дослідження мікроекономічних аспектів конкурентоспроможності на основі індексу

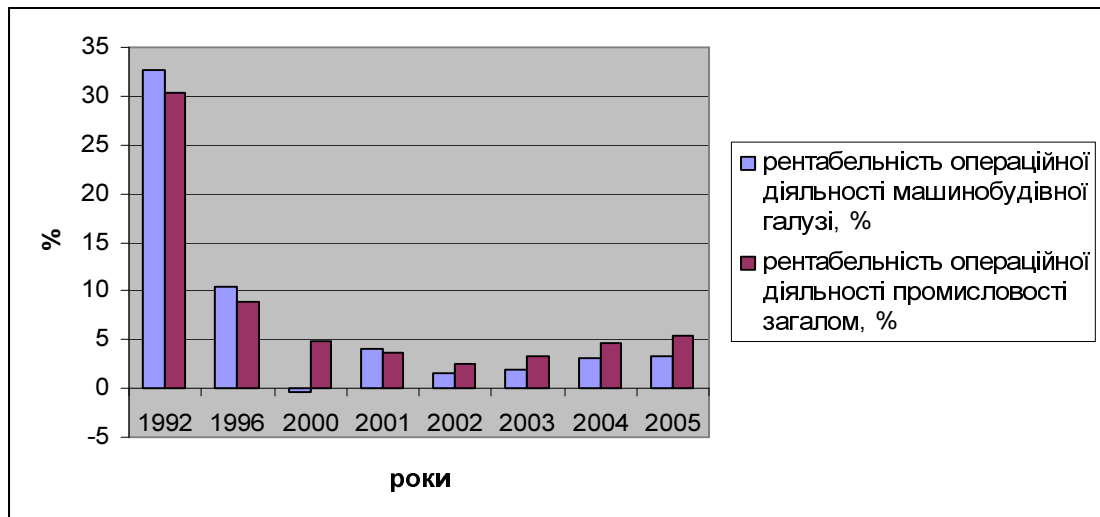

Рисунок 2 — Динаміка рентабельності операційної діяльності

конкурентоспроможності бізнесу. Індекс є синтетичним показником і включає якість національного бізнес-клімату, а також оцінку операцій і стратегії компаній.

У розрізі складових індексу конкурентоспроможності бізнесу Україна посіла 82-гу рейтингову позицію в категорії «якість національного ділового клімату», а в категорії «операції і стратегії компаній» – 83-тю.

Зниження об'ємів виробництва через некокурентоздатність виготовленої продукції, як на зовнішньому так і на внутрішньому ринках, призвело до суттєвого зниження рентабельності операційної діяльності як машинобудівної галузі так і промисловості загалом (див. рис. 2) [7].

Як видно з рис. 2, якщо в 1992 р. рентабельність операційної діяльності машинобудівної галузі становила 32,6% проти 30,3% в промисловості загалом, то в 2000 році машинобудівні підприємства зазнали збитків. В 2001-2005 рр. ситуація дещо покращилася, хоча в порівнянні з 1992 р. виглядає невтішно. Рентабельність операційної діяльності промисловості в 2005 році в порівнянні з 1992 роком зменшилася в 5,5 разів.

Результатом зниження ефективності роботи підприємств і означає зменшення отриманого прибутку, який є основним джерелом інвестицій, а це, у свою чергу, зумовлює зниження обсягів власних коштів, які йдуть на інвестиції.

В Україні є недостатніми темпи введення в дію основних засобів. Інвестиції в основний капітал в машинобудівній галузі досі не вдалося відновити на рівні 1990 року (див. рис. 3) [7].

Не дивлячись на те, що об'єм інвестицій в основний капітал починаючи з 2000-го року з року в рік зростає, його недостатньо і він не здійснює значного впливу на технічний стан основних фондів. Недостатні обсяги інвестування в основні фонди спричиняють вкрай нераціональну вікову структуру устаткування, а, як наслідок, конкурентоспроможність продукції підприємств є низькою.

В зв'язку з недостатніми інвестиціями в основний капітал дуже низькою є інноваційна активність, а отже впровадження прогресивних технологічних процесів, комплексної механізації і автоматизації є незначним.

Позитивною є тенденція, що прямі іноземні інвестиції в машинобудування України з 2000 по 2005 рр. постійно збільшувалися (див. рис. 4) [7].

Однак, якщо порівнювати обсяги інвестицій в українську економіку з потоками іноземних капіталів спрямованими до країн Східної Європи, таких як Польща, Чехія, Росія, то перспективи виглядають не такими райдужними.

Відносно збільшення потоку іноземних інвестицій, яке ми спостерігаємо на рис. 4, можна пояснити такими чинниками [6]:

- прагненням закріпитися на перспективному ринку збуту України;
- прагненням одержувати прибуток на довгостроковій основі;
- прагненням дістати доступ до порівняно дешевих джерел сировини та ресурсів, що підвищує конкурентоспроможність продукції;
- прагненням використовувати відносно дешеву та кваліфіковану робочу силу як важливий чинник зниження собівартості продукції.

У перспективі машинобудування повинно зайняти більш вагоме місце як у структурі промисловості, так і у формуванні експорту України. Однак це неможливо без удосконалення галузевої структури машинобудування, модернізації діючих машинобудівних підприємств, їх технічного переоснащення, що дасть змогу суттєво підвищити якість виготовленої продукції та розширити її асортимент. Проте для досягнення якісних структурних зрушень в машинобудівному комплексі необхідно реалізовувати дорогі інвестиційні проекти. Проведені нами дослідження показали, що основним джерелом фінансування інвестицій залишаються власні кошти підприємств, отримані за рахунок прибутку чи амортизації основних засобів. Тому перед урядом держави одним із головних завдань постає необхідність створення умов для

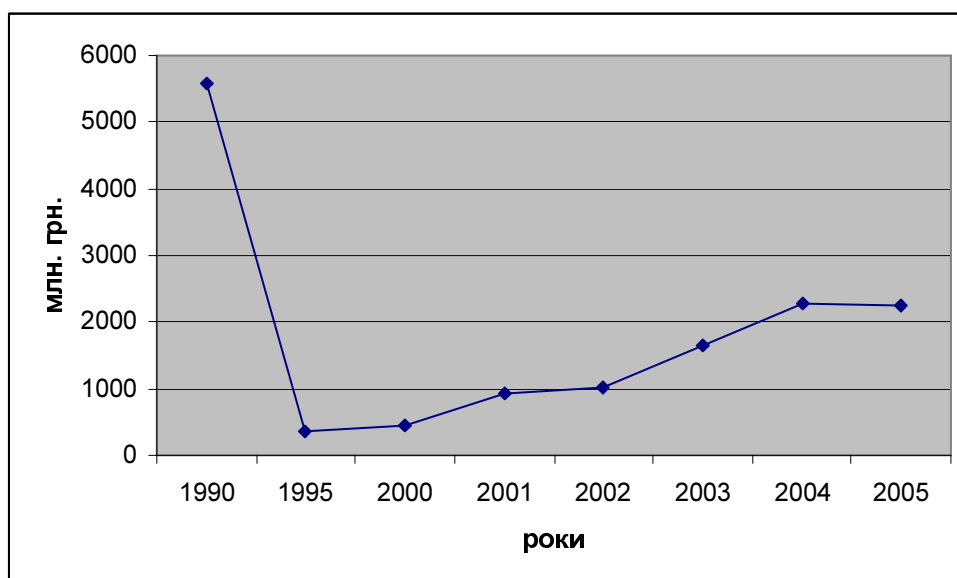

Рисунок 3 — Динаміка інвестицій в основний капітал в машинобудуванні

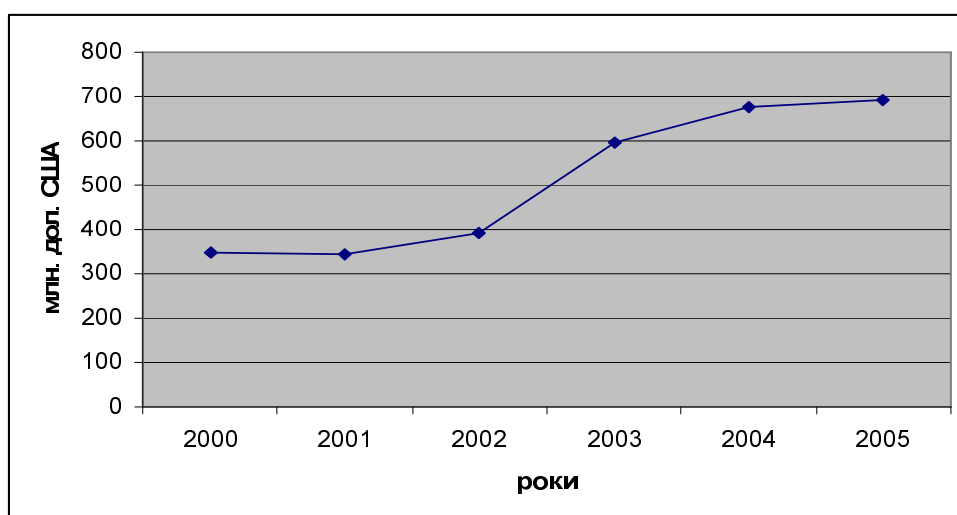

Рисунок 4 — Динаміка прямих іноземних інвестицій в машинобудування України

залучення іноземних інвесторів, так як сьогоднішній стан речей їх не задовольняє.

Згідно щорічної доповіді Світового банку і Міжнародної фінансової корпорації «Ведення бізнесу-2008», презентованої у Вашингтоні 26 вересня 2007 року, за показником захисту інтересів інвесторів, з проранжованих 178 держав, Україна перебуває аж на 141 місці [9]. Недосконалістю правового поля, повільні темпи реформування економіки, високі податки, надмірні регулювання та заполітизованість економіки, нерациональний розподіл внутрішніх інвестицій, а також високі інвестиційні ризики, які мають місце в Україні – все це в значній мірі відлякує західних інвесторів.

Будь-які інвестиційні проекти є завжди пов'язаними з ризиком. Тому при інвестуванні коштів дуже важливою є мінімізація ризику втрати доходів інвестором. А для цього потрібно ретельно проаналізувати всі існуючі фактори ризику, що впливають на реалізацію інвестиційного проекту.

Зовнішній характер ризику зумовлюють фактори, які не залежать від конкретного підприємства: ріст інфляції; заходи державного впливу у сфері оподаткування, ціноутворення, землекористування, фінансово-кредитній сфері, охорони навколишнього середовища; міжнародні економічні зв'язки та торгівля; дії економічних контрагентів; конкуренцію; помилки у визначенні попиту; кон'юнктура ринку; політичні і економічні кризи; зниження загального життєвого рівня населення, ріст безробіття, страйків, зміна потреб, кримінальна обстановка; відносна обмеженість свідомої діяльності людей, немінучі відмінності в соціально-психологічних установках, ідеалах, намірах, оцінках, стереотипах поведінки; НТП; форс-мажорні обставини.

Потенційними джерелами внутрішнього ризику можна вважати такі фактори: виробничий потенціал підприємства; стратегія розвитку; рівень предметної і технологічної спеціалізації; рівень продуктивності праці; кваліфікація

менеджерів; фахова необізнаність персоналу; недоброчесність менеджерів; низький рівень маркетингу; недостатня гнучкість проекту; відтік комерційно важливої інформації; технологічна недисциплінованість; невмотивованість персоналу; недоліки фінансового планування; поганий догляд за обладнанням.

При оцінці ефективності реалізації інвестиційних проектів дуже важливим і відповідальним етапом є проведення ретельного аналізу всіх можливих факторів ризику, що дасть можливість знівелювати їх негативний вплив.

IV Висновки. Машинобудівний комплекс України в 90-х роках ХХ ст. зазнав низки негативних явищ і тенденцій. Початок ХХІ ст. ознаменований деяким піднесенням в галузі машинобудування, однак і досі більшість машинобудівних підприємств знаходиться в кризовому стані. Для удосконалення галузевої структури машинобудування, модернізації діючих машинобудівних підприємств, їх технічного переоснащення, необхідні суттєві інвестиції. Однак на сьогоднішній день основними джерелами інвестування в Україні залишаються амортизаційні відрахування й невелика частка чистого прибутку підприємств, які вкладаються переважно у застарілі затратні технології, устаткування і споруди. Тому існує об'єктивна необхідність в прямих іноземних інвестиціях, залучення яких потребує суттєвого удосконалення діючого механізму регулювання інвестиційної діяльності, реалізація якого дасть змогу суттєво знизити вплив факторів інвестиційного ризику.

Література

- 1 Борщ Л.М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. – К.: Знання, 2002. – 318 с.
- 2 Гайдис Н.М. Інвестування. – Л.: Львівський банківський інститут НБУ, 2002. – 271 с.
- 3 Машинобудування в Україні: тенденції, проблеми, перспективи. / Під заг. ред. чл.-кор. НАН України Б.М. Данилишина. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2007. – 308 с.
- 4 Лепа Н.Н. Управление конкурентными преимуществами предприятия. – Донецк: ООО «Юго-Восток, Лтд», 2003. – 296 с.
- 5 Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения. – К.: Наук. думка, 1999. – 496 с.
- 6 Федоренко В. Інвестиції та економіка України // Економіка України. – 2007. – №5. – С. 12-16.
- 7 Державний комітет статистики // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 8 Сидоренко О. США, Швейцарія та Данія очолили рейтинг ВЕФ за індексом глобальної конкурентоспроможності // Дзеркало тижня. – 10 листопада 2007 року. – №42-43. – С. 14
- 9 Сколотяний Ю. Що не звіт – у нас «незалик» // Дзеркало тижня. – 29 вересня 2007 року. – №36. – С. 8.